

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدن‌ها
گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری

بخش نظری:

عوامل تأثیرگذار بر تحولات نگارگری ایرانی در اصول فنی و ساختار صوری

(سده های دهم، یازدهم و دوازدهم هجری)

بخش عملی

مصور سازی داستان «گرفتاری و کشته شدن افراسیاب و گرسیوز» از شاهنامه فردوسی بر

اساس مکتب نگارگری مشهد

استادان راهنما:
دکتر اصغر جوانی
دکتر زینب صابر

استادان مشاور:
دکتر جلیل جوکار
شهریار پیروزرام

پژوهشگر:
سید علی پورمیر
شهریور ماه ۱۳۹۱

اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه :

استاد راهنما:

اینجانب سید علی پورمیر دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری دانشکده هنر ادیان و تمدنها دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۹۱۱۵۰۲۱۰۵ گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ: ۱۳۹۱/۶/۳۰

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان‌نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است. نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدنها
گروه ارشد هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری

سید علی پورمیر

با عنوان نظری:

عوامل تأثیرگذار بر تحولات نگارگری ایرانی در اصول فنی و ساختار صوری

(سده های دهم، یازدهم و دوازدهم هجری)

بخش عملی

مصور سازی داستان «گرفتاری و کشته شدن افراسیاب و گرسیوز» از شاهنامه فردوسی

بر اساس مکتب نگارگری مشهد

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجهی کارشناسی ارشد که در تاریخ ۱۳۹۱/۶/۳۰ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه ..... به تصویب نهایی رسید

امضا	۱- استاد راهنمای اول پایان نامه آقای دکتر اصغر جوانی با مرتبه علمی دانشیار
امضا	۲- استاد راهنمای دوم پایان نامه خانم دکتر زینب صابر با مرتبه علمی مربی
امضا	۳- استاد مشاور اول پایان نامه آقای دکتر جلیل جوکار با مرتبه علمی استادیار
امضا	۴- استاد مشاور دوم پایان نامه آقای دکتر شهریار پیروزرام با مرتبه علمی
امضا	۵- استاد داور داخل گروه آقای دکتر طباطبایی با مرتبه علمی .....
امضا	۶- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر روحانی با مرتبه علمی .....

مهر و امضای مدیر گروه

تقدیم به:

اولین معلم و مشوقم

پدر بزرگم

مرحوم

میرجلال پور میر

که را عشق به کتاب و دانستن را

در من نهادینه کرد

سپاسگزار ي:

با سپاس فراوان از کليه اساتيد راهنما و مشاور:

دکتر اصغر جوانی

دکتر زینب صابر

دکتر جلیل جوکار

شهريار پيروزرام

که از ایشان بسیار آموختم.

و تشکر از بی دریغ حمایت پدر و مادرم

و همیاری خواهر مهربانم

و دل گرمی همسر عزیزم

که لحظه لحظه همراه من بودند.

چکیده:

آغاز سده دهم مصادف است با بنیان‌گذاری سلسله صفوی و شکل‌گیری مکتب تبریز که حمایت شاه اسماعیل و شاه تهماسب صفوی در دوره نخست سلطنتش موجب تعالی این مکتب گردید. اما رویکرد متغییر حامیان نگارگری و شرایط سیاسی - اقتصادی و نفوذ فرهنگی غرب در سده یازدهم و دوازدهم تأثیر مستقیمی بر کیفیت فنی و ساختار صوری نگارگری سده‌های دهم تا دوازدهم گذاشت.

در این پژوهش عوامل تأثیر گذاری چون حمایت دربار و شرایط اقتصادی - سیاسی و نفوذ فرهنگی غرب بر سیر این تحولات بررسی می‌شود.

الف) تحولات فنی همچون: کاغذسازی، ابزار کار و مواد

ب) تحولات ساختار صوری چون: طراحی و پیکربندی، ترکیب‌بندی، همنشینی‌رنگها و مضمون

با رویکردی فنی بر اساس نوشته‌های تاریخی و رساله‌های فنی سده‌های دهم، یازدهم و دوازدهم و آثار نگارگری برجای مانده از مکاتب نگارگری تبریز قزلباش، قزوین، مشهد، اصفهان، افشار و زندیه بررسی خواهد شد.

به نظر می‌رسد روی گردانی شاه تهماسب از هنر و راندن هنرمندان از دربار و طبع متغیّر سایر هنرپروران درباری و خارج از آن در دوران‌های بعد، موجب مهاجرت هنرمندان، افول کمی و کیفی آثار برجای مانده نگارگری ایرانی در سده‌های دهم، یازدهم و دوازدهم از لحاظ فنی و ساختار صوری و سطحی شدن مضامین نگاره‌های سده‌های مذکور شده است.

در بخش عملی داستان «گرفتاری و کشته شدن افراسیاب و گرسیوز» از شاهنامه فردوسی بر اساس ساختار صوری مکتب نگارگری مشهد با بهره‌گیری از مواد و مصالح دست‌ساز نگارگری ایرانی مصورسازی می‌شود تا روند خلق اثر به این شیوه بررسی شود.

کلیدواژه‌ها

مکتب نگارگری تبریز، مکتب نگارگری قزوین، مکتب نگارگری مشهد، مکتب نگارگری اصفهان، تحول فنی.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول.....	۱
۱-۱. مقدمه:	۱
۲-۱. شرح مسئله:	۲
۳-۱. پیشینه تحقیق:	۳
۴-۱. اهداف تحقیق:	۳
۱-۴-۱. اهداف کلی:	۳
۲-۴-۱. اهداف جزئی:	۳
۵-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق:	۴
۶-۱. پرسش‌های تحقیق یا فرضیه‌ها:	۴
۷-۱. کاربرد نتایج تحقیق:	۴
۸-۱. روش تحقیق:	۴
۱-۸-۱. روش تحقیق از نظر هدف:	۴
۲-۸-۱. روش تحقیق از نظر روش:	۵
۴-۸-۱. روش تجزیه و تحلیل:	۶
۹-۱. فرآیند تحقیق.....	۷
۱۰-۱. مهم‌ترین نتایج به دست آمده.....	۷
۱۰-۱. توضیح واژگان:	۷
فصل دوم: مروری بر ادبیات تحقیق.....	۹
۱-۲. سیر تاریخی حمایت دربار از نگارگری ایرانی.....	۱۰
۱-۱-۲. قرن دهم.....	۱۰
۱-۱-۱-۲. آغاز سلسله صفویه و حمایت شاه اسماعیل و شاه تهماسب از نگارگری.....	۱۰
۲-۱-۱-۲. روی گردانی شاه تهماسب از هنر و حمایت سلطان ابراهیم میرزا از نگارگران.....	۱۳

- ۱۵.....۱-۱-۱-۲. احیاء مجدد حمایت از نگارگری اسماعیل میرزا.....
- ۱۶.....۲-۱-۲. قرن یازدهم.....
- ۱۶.....۱-۲-۱-۲. شاه عباس و حمایت از هنرهای عمومی و فرهنگی سازی و رواج دیوارنگاری.....
- ۱۷.....۳-۱-۲. قرن دوازدهم.....
- ۱۷.....۱-۳-۱-۲. حمایت از دیوارنگاری.....
- ۱۸.....۲-۳-۱-۲. افشار و زند.....
- ۲۰.....۲-۲. تحول فنی.....
- ۲۰.....۱-۲-۲. قرن دهم.....
- ۲۰.....۱-۱-۲-۲. کاغذ سازی.....
- ۳۰.....۲-۱-۲-۲. مواد و مصالح.....
- ۳۲.....۲-۲-۲. قرن یازدهم.....
- ۳۳.....۱-۲-۲-۲. کاغذ سازی.....
- ۳۴.....۲-۲-۲-۲. لوازم و ابزار کار.....
- ۳۴.....۳-۲-۲-۲. مواد و مصالح.....
- ۳۷.....۳-۲-۲. قرن دوازدهم.....
- ۳۷.....۱-۳-۲-۲. کاغذ سازی.....
- ۳۷.....۲-۳-۲-۲. لوازم و ابزار کار.....
- ۳۷.....۳-۳-۲-۲. مواد و مصالح.....
- ۳۹.....۳-۲. تحولات ساختار صوری مکاتب نگارگری.....
- ۳۹.....۱-۳-۲. مکتب تبریز (۹۰۷ ق الی ۹۵۵ ق).....
- ۴۰.....۱-۱-۳-۲. طراحی و پیکربندی.....
- ۴۲.....۱-۱-۳-۲. ترکیب بندی.....
- ۴۴.....۱-۲-۱-۳-۲. همنشینی رنگها.....
- ۴۵.....۲-۱-۳-۲. مضمون.....
- ۴۶.....۲-۳-۲. مکتب قزوین (۹۵۵ ق الی ۱۰۰۶ ق).....
- ۴۷.....۱-۲-۳-۲. طراحی و پیکربندی.....
- ۴۹.....۲-۲-۳-۲. ترکیب بندی.....

۵۰	.....همنشینی رنگها. ۱-۲-۲-۳-۲
۵۰	.....مضمون. ۳-۲-۳-۲
۵۱	.....مکتب مشهد (۹۶۱ ق الی ۹۸۲) ۳-۳-۲
۵۲	.....طراحی و پیکربندی. ۱-۳-۳-۲
۵۲	.....ترکیب بندی. ۲-۳-۳-۲
۵۴	.....همنشینی رنگها. ۱-۲-۳-۳-۲
۵۴	.....مضمون. ۳-۳-۳-۲
۵۶	.....مکتب اصفهان (۱۰۰۶ الی ۱۱۳۵ ق) ۴-۳-۲
۵۶	.....طراحی و پیکربندی. ۱-۴-۳-۲
۶۳	.....ترکیب بندی. ۱-۴-۳-۲
۶۷	.....همنشینی رنگها. ۱-۲-۴-۳-۲
۶۸	.....مضمون. ۳-۴-۳-۲
۷۲	.....نگارگری در عصر افشار و زند. ۵-۳-۲
۷۳	.....طراحی و پیکربندی. ۱-۵-۳-۲
۷۵	.....ترکیب بندی. ۲-۵-۳-۲
۷۶	.....همنشینی رنگها. ۱-۲-۵-۳-۲
۷۸	.....مضمون. ۳-۵-۳-۲
۷۹	.....فصل سوم: تجزیه تحلیل و نتیجه گیری
۸۰	.....۱-۳: تجزیه تحلیل تطبیقی
۸۰	.....۱-۱-۳: حمایت دربار از هنر
۸۳	.....۱-۲-۳: کاغذسازی طی قرون دهم تا دوازدهم
۸۵	.....۲-۳: مؤلفه‌های لوازم و ابزار نگارگری طی قرون دهم تا دوازدهم
۸۶	.....۱-۲-۳: مواد و مصالح نگارگری طی قرون دهم تا دوازدهم
۸۸	.....۳-۳: ساختار صوری مکاتب: تبریز، قزوین، مشهد، اصفهان، افشار و زند
۹۰	.....۱-۳-۳: کلاه و لباس‌ها
۹۱	.....۲-۳-۳: صخره‌ها و ابرها

۹۷	۲-۳: نتیجه گیری.....
۱۰۰	فصل چهارم: بخش عملی.....
۱۰۱	۱-۴. هدف از پروژه.....
۱۰۱	۲-۴. جامعه آماری پژوهش:.....
۱۰۱	۲-۴. فرایند پروژه.....
۱۰۱	۱-۲-۴. تحقیق در سیر تاریخ و خصوصیات ساختار صوری.....
۱۰۱	۱-۱-۲-۴. نگاهی مکتب نگارگری مشهد.....
۱۰۳	۲-۱-۲-۴. بررسی ساختار صوری مکتب مشهد.....
۱۰۵	۳-۴. مضمون:.....
۱۱۱	۴-۴. ساختار صوری نگاره.....
۱۱۱	۱-۴-۴. طراحی نگاره.....
۱۱۲	۲-۴-۴. همیشینی رنگها.....
۱۱۲	۵-۴. عوامل فنی.....
۱۱۲	۱-۵-۴. بوم نگاره.....
۱۱۲	۲-۵-۴. رنگ سازی.....
۱۱۴	۶-۴. فرآیند اجرای پروژه.....
۱۱۴	۱-۶-۴: پژوهش در روایت.....
۱۱۴	۱-۶-۴. طراحی:.....
۱۱۴	۲-۶-۴. رنگ سازی:.....
۱۱۵	۳-۶-۴ اجرا:.....
۱۱۵	۷-۴. نتیجه گیری:.....
۱۱۸	فصل پنجم.....
۱۱۹	منابع فارسی:.....

فهرست جدول‌ها

- ۱-۱: جدول منابع تصویری تحقیق: ۵
- جدول ۱-۰۳: جدول تطبیقی حمایت دربار از هنر طی قرون دهم تا دوازدهم ۸۰
- جدول ۲-۰۳: جدول تطبیقی مؤلفه‌های کاغذسازی طی قرون دهم تا دوازدهم ۸۳
- جدول ۳-۰۳: جدول تطبیقی مؤلفه‌های لوازم و ابزار نگارگری طی قرون دهم تا دوازدهم ۸۵
- جدول ۴-۰۳: جدول تطبیقی مؤلفه‌های مواد و مصالح نگارگری طی قرون دهم تا دوازدهم ۸۶
- جدول ۵-۰: جدول تطبیقی ساختار صوری مکاتب: تبریز، قزوین، مشهد، اصفهان، افشار و زند ۸۸
- جدول ۶-۰: جدول تطبیقی کلاه‌ها، چهره و لباس مردان و زنان مکاتب تبریز، قزوین، مشهد، اصفهان، افشار و زند ۹۰
- جدول ۷-۰-۳: جدول تطبیقی صخره و ابرهای مکاتب تبریز، قزوین، مشهد، اصفهان، افشار و زند بر اساس الگوی الکساندر پادوپلو ۹۱
- جدول ۸-۰-۳: جدول تطبیقی نمونه‌ای ترکیب بندی در مکاتب تبریز، قزوین، مشهد، اصفهان، افشار و زند ۹۳
- ۱-۴: جدول رنگدانه‌های بکار گرفته شده رنگ‌سازی نگاره پژوهش ۱۱۳

فهرست عکس‌ها

- عکس ۱-۲: معراج پیامبر، هنرمند نامعلوم، خمسه نظامی ترکمان تکمیل شده در دوران صفوی، قرن دهم (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۱۰۱)..... ۱۱
- عکس ۲-۲: بارگاه کیومرث، سلطان محمد، شاهنامه تهماسبی، (۱۵ (CANBY ۲۰۱۱)..... ۱۲
- عکس ۲-۳: شیرین در چشمه، سلطان محمد، خمسه تهماسبی (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۱۱۲)..... ۱۲
- عکس ۲-۴: ایلچیان اروپایی پسر سلطان مراد عثمانی را نزد تیمور می‌آورند، منسوب به بهزاد، ظفرنامه تیموری، (شریف‌زاده ۱۳۸۴، ۷۸)..... ۱۲
- عکس ۲-۵: نگاره ای با امضای شاه تهماسب، (منشی قمی ۱۳۵۲، ۱۳۸)..... ۱۳
- عکس ۲-۶: ازدواج یوسف، منسوب به شیخ محمد، هفت اورنگ جامی سلطان ابراهیم میرزا (سیمپسون ۱۳۸۲، ۴۹)..... ۱۴
- عکس ۲-۷: شکوه نامه کمال‌الدین بهزاد به شاه تهماسب، (میرجعفری ۱۳۵۴، ۱۰)..... ۱۴
- عکس ۲-۸: رستم در پیشگاه کیکاووس. شاهنامه شاه اسماعیل دوم. ۹۸۴ ق..... ۱۵
- عکس ۲-۹: سیمرغ زال را به لانه‌اش می‌برد، احتمالاً صادقی بیک، شاهنامه شاه عباسی، (آ. ولش ۱۳۸۹، ۱۰۷)..... ۱۵
- عکس ۲-۱۰: گرفتاری سیاوش و آوردن وی به نزد افراسیاب. اثر محمد زمان، (آژند، نگارگری ایران ۱۳۸۹، ۶۴۳)..... ۱۶
- عکس ۲-۱۱: جنگ چالدران، عالم آرای شاه اسماعیل، منسوب به معین مصور، ویکی‌پدیا..... ۱۷
- عکس ۲-۱۲: دیوارنگاری کاخ چهلستون اصفهان، عکس برداری شخصی..... ۱۷
- عکس ۲-۱۳: جنگ چالدران، دیوارنگاری کاخ چهلستون، ویکی‌پدیا..... ۱۷
- عکس ۲-۱۴: محاصره هرات، تاریخ جهانگشای نادری، (استرآبادی و ادیب برومند ۱۳۷۰، ۲۹۹)..... ۱۸
- عکس ۲-۱۵: پرتره نگاری دوره زند، هنرمند نامعلوم، ۱۲۰۸ ق..... ۱۹
- عکس ۲-۱۶: قالب زنی کاغذ، (پورتر ۱۳۸۹، ۲۱۰)..... ۲۱
- عکس ۲-۱۷: قلم ابزار مهره‌زنی (کن بای ۱۳۷۸، ۲۴)..... ۲۲
- عکس ۲-۱۸: کاغذ ابر و باد زر افشان، بخشی از حاشیه نگاره مربوط به مکتب قزوین، قرن دهم..... ۲۳
- عکس ۲-۱۹: کاغذ زرافشان، حاشیه نگاره بارگاه کیومرث، اثر سلطان محمد، شاه نامه شاه تهماسبی (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۳۵)..... ۲۳**
- عکس ۲-۲۰: تشعیر با طلا کا به شیوه عکاسی (شریف‌زاده، ۱۳۸۴، ۱۰۵)..... ۲۴
- عکس ۲۱: تشعیر اواخر قرن دهم..... ۲۴
- عکس ۲-۲۲: قلم جدول کشی، قرن دوازدهم (آلن ۱۳۸۱، ۹۱)..... ۲۵
- عکس ۲-۲۳: نمونه ای از جدول سه تحریر، بخشی از نگاره ای از شاهنامه تهماسبی..... ۲۶
- عکس ۲-۲۴: حاشیه نگاره سلطان سنجر و پیرزن، خمسه تهماسبی، قرن دهم، (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۳۶)..... ۲۶
- عکس ۲-۲۵: برگی از منطق‌الطیر شاه عباسی. حبیب‌الله ساوجی (نصر ۱۳۸۹، ۱۰۱)..... ۲۶

- عکس ۲-۲۶: قالب کاغذسازی (کن بای ۱۳۷۸، ۱۶)..... ۲۸
- عکس ۲-۲۷: ابزار مهره کشی ۲۸
- عکس ۲-۲۸: کاغذ سوزنی، طرح از شفیع عباسی (کن بای ۱۳۷۸، ۱۷)..... ۲۹
- عکس ۲-۲۹: سنگ زرنیخ ۳۰
- عکس ۲-۳۰: تشعیر، قرن دهم، احتمالاً مکتب قزوین..... ۳۳
- عکس ۲-۳۱: فریدون فرزنداناش را می آزماید، شاهنامه شاه تهماسبی، قرن دهم (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۲۷)..... ۳۴
- عکس ۳۲: بانوی نشسته، بارقم معین مصور ۱۰۸۳..... ۳۵
- عکس ۲-۳۳: شاهنامه رشیدا، قرن یازدهم، (شریف زاده ۱۳۸۴، ۳۴۳)..... ۳۵
- عکس ۲-۳۴: نیل عمل آوری شده..... ۳۸
- عکس ۲-۳۵: کرم و حشره قرمزخانه ۳۸
- عکس ۲-۳۶: بخشی از نگاره دربند کشیدن ضحاک، اثر نظام الدین سلطان محمد، (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۳۸)..... ۳۹
- عکس ۲-۳۷: بخشی از نگاره ای پنج جوان در گلگشت از دیوان ختایی، قرن دهم (آزوند، ۱۳۸۴، ۲۴)..... ۳۹
- عکس ۲-۳۸: تک نگاره هاتفی با کلاه قزلباش، اثر کمال الدین بهزاد ۴۰
- عکس ۲-۳۹: کلاه قزلباش بدون عمامه؛ بخشی از نگاره در بند شدن ضحاک اثر نظام الدین سلطان محمد، شاهنامه تهماسبی ۴۰
- عکس ۲-۴۰: بخشی از نگاره ی ظفر نامه تیموری؛ کارگاه هرات صفوی، کاخ موزه گلستان ۴۰
- عکس ۲-۴۱: بخشی از نگاره ای از مثنوی جلال و جمال، کتابخانه اپسالا سوئد ۴۰
- عکس ۲-۴۲: بخشی از نگاره شکار بهرام گور اثر میرسیدعلی شاهنامه تهماسبی ۴۰
- عکس ۲-۴۳: بخشی از نگاره معراج از خمسه نظامی مکتب نگارگری تبریز ترکمان و صفوی (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۱۰۱)..... ۴۱
- عکس ۲-۴۴: بخشی از نگاره تدبیر کنیزکان رودابه برای دیدار با زال منصوب به میر مصور، شاهنامه تهماسبی (شریف زاده ۱۳۷۵، ۲۵۲)..... ۴۱
- عکس ۲-۴۵: انوشیروان فرستاده ای را از سوی شاه هند را بار می دهد، منسوب به میرزا علی، شاهنامه تهماسبی (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۳۹)..... ۴۱
- عکس ۲-۴۶: بخشی از نگاره بارگاه کیومرث، اثر نظام الدین سلطان محمد، شاهنامه تهماسبی (۱۰، ۲۰۱۱ CANBY)..... ۴۱
- عکس ۲-۴۷: استقبال از سام و زال در کابل؛ شاهنامه شاه تهماسبی، قرن دهم (۲۵۲، ۲۰۱۱ CANBY)..... ۴۲
- عکس ۴۸: دو حکیم، منسوب به آقا میرک، خمسه شاه تهماسبی، قرن دهم (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۷۰)..... ۴۲
- عکس ۲-۴۹: بخشی از نگاره بارگاه کیومرث؛ اثر سلطان محمد؛ شاهنامه شاه تهماسبی (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۳۶)..... ۴۳
- عکس ۲-۵۰: دربند کشیدن ضحاک، شاهنامه شاه تهماسبی، اثر سلطان محمد (ا. ک. ولش ۱۳۸۴، ۳۸)..... ۴۳
- عکس ۲-۵۱: تورقباد را عصبانی می کند؛ منسوب به قدیمی؛ موزه هنرهای زیبای تهران (شریف زاده ۱۳۸۴، ۲۴۲)..... ۴۴
- عکس ۲-۵۲: فریدون فرزنداناش را می آزماید؛ منسوب به آقامیرک؛ شاهنامه تهماسبی (۲۰۱۱ CANBY)..... ۴۴
- عکس ۲-۵۳: شیرین در چشمه؛ اثر سلطان محمد؛ خمسه تهماسبی ۴۴

- عکس ۲-۵۴: مجنون در بیابان؛ منسوب به آقامیرک؛ خمسه تهماسبی ۴۴
- عکس ۲-۵۵: پرتره احتمالی شاه تهماسب؛ منسوب به سلطان محمد ۴۵
- عکس ۲-۵۶: فریدون در بخشی نگاره در بند کشیدن ضحاک؛ اثر سلطان محمد؛ شاهنامه تهماسبی ۴۵
- عکس ۲-۵۷: بخشی از نگاره خیمه زنی بیابان گردان در کوه پابه؛ منسوب به میرسیدعلی؛ خمسه تهماسبی، قرن دهم (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۱۱۷) ۴۶
- عکس ۲-۵۸: جوان نشسته یا طوطی؛ رقم شیخ محمد ۴۷
- عکس ۲-۵۹: پسران فریدون و دختران شاه یمن، شاهنامه شاه اسماعیل دوم ۹۸۴ق (شریفزاده ۱۳۸۴، ۳۱۰) ۴۹
- عکس ۲-۶۰: جنگ تهمورث با دیوها؛ منسوب به رضا عباسی، شاهنامه شاه عباسی مکتب قزوین (کنبی ۱۳۸۹، ۴۵) ۴۹
- عکس ۲-۶۱: لشکریان ایران در کوهستان به محاصره افتادند (کورکیان و سیکر، ۱۳۷۹، ۱۴۴) ۵۰
- عکس ۲-۶۲: زوجی جوان در باغ؛ احتمالاً قزوین (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۴۵) ۵۰
- عکس ۲-۶۳: صحنه شکار با قوش؛ منسوب به میرزاعلی؛ مکتب قزوین، اواخر قرن دهم (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۱۴۳) ۵۰
- عکس ۲-۶۴: بخشی از نگاره مرد فاسد و لعن شیطان؛ هفت اورنگ جامی سلطان ابراهیم میرزا (سیمپسون ۱۳۸۲، ۲۸) ۵۱
- عکس ۲-۶۵: بخشی از نگاره مرد خر فروش؛ هفت اورنگ جامی سلطان ابراهیم میرزا (سیمپسون ۱۳۸۲، ۳۹) ۵۲
- عکس ۲-۶۶: مرد فاسد و لعن شیطان، هفت اورنگ جامی، مکتب مشهد، (سیمپسون ۱۳۸۲، ۲۸) ۵۲
- عکس ۲-۶۷: مجنون و رفتن او سوی اترقگاه کاروان لیلی؛ هفت اورنگ (سیمپسون ۱۳۸۲، ۷۳) ۵۳
- عکس ۲-۶۸: نگاره ای از نسخه انوار سهیلی، منصوب به صادقی بیگ (پاکباز ۱۳۷۹، ۱۲۱) ۵۶
- عکس ۲-۶۹: پیکره نگاری به شیوه ی قلمگیری از رضا عباسی، قرن یازدهم ۵۷
- عکس ۲-۷۰: غلام فرنگی و سگ؛ رقم کمینه رضا عباسی؛ ۱۰۴۳ق (کنبی ۱۳۸۹، ۱۵۷) ۵۷
- عکس ۲-۷۱: جوان لمیده بر بالش؛ مشق رضا، (کنبی ۱۳۸۹، جلد) ۵۸
- عکس ۲-۷۲: مرگ سهراب، شاهنامه فردوسی، معین مصور ۱۰۵۹ق، موزه بریتانیا (کن بای ۱۳۷۸، ۱۱۱) ۵۸
- عکس ۲-۷۳: حمله ازدها به یک انسان رقم معین مصور (خزائی ۱۳۶۸، ۳۷۶) ۵۸
- عکس ۲-۷۴: شاه عباس و ملازمان؛ رقم کمینه رضا عباسی، قرن یازدهم ۵۹
- عکس ۲-۷۵: سمت راست: نگاره ای از رضا عباسی؛ سمت چپ: نگاره ای از شیخ محمد ۶۰
- عکس ۲-۷۶: نگاره ساقی زن با جام، رقم معین مصور ۶۰
- عکس ۲-۷۷: شاه عباس و جوان، اثر محمد قاسم؛ موزه لور (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۱۵۵) ۶۱
- عکس ۲-۷۸: تصویر شاه سلیمان صفوی؛ به شیوه نقطه پرداز هندی؛ منسوب به شیخ عباسی؛ مجموعه ناصر خلیلی ۶۲
- عکس ۲-۷۹: تصویر آرتمی پتروویچ و ولینسکی سفیر پتر کبیر تزار روسیه؛ رقم علیقلی جبه دار ۶۲
- عکس ۲-۸۰: پیش طرح بدون امضاء از مکتب اصفهان ۶۳
- عکس ۲-۸۱: عشاق جوان؛ اثر رضا عباسی؛ ۱۰۳۹ق ۶۳
- عکس ۲-۸۲: تک نگاره بار قم کمینه رضا عباسی ۶۳

- عکس ۲-۸۳: نگاره ای با امضای رضا عباسی، (کنبی ۱۳۸۹، ۹۲)..... ۶۴
- عکس ۲-۸۴: مرد ریشدار قوز کرده جلو در؛ نسخهٔ مخزن الاسرار حیدر خوارزمی؛ منسوب به رضا عباسی؛ ۱۰۲۷ق (کنبی ۱۳۸۹، ۱۰۴)..... ۶۴
- تصویر ۲-۸۵: جدال سعدی با مدعی؛ گلستان سعدی؛ رقم کمینه رضا عباسی؛ حدوداً ۱۰۲۴ق (سودآور ۱۳۸۰، ۲۸۳)..... ۶۴
- عکس ۲-۸۶: اهدای سر ایرج به برادرانش سلم و تور؛ شاهنامه شاه عباس اول؛ ۱۰۸۶ق؛ افزوده محمدزمان؛ کتابخانه چسترتی دابلین، (آژند ۱۳۸۹، ۶۳۷)..... ۶۵
- عکس ۲-۸۷: عنایت کردن کیخسرو بر توس؛ هنرمند نامعلوم؛ شاهنامه رشید، کاخ گلستان؛ (شریف‌زاده ۱۳۸۴، ۳۴۳)..... ۶۵
- عکس ۲-۸۸: شاه و درباریان؛ علیقلی جبه‌دار؛ انستیتو مطالعات شرقی آکادمی علوم روسیه سن پترزبورگ؛ (آژند ۱۳۸۹، ۶۹۹)..... ۶۶
- عکس ۲-۸۹: بانویی در کنار فواره آب؛ علیقلی جبه‌دار؛ ۱۰۷۰ق، (آژند ۱۳۸۹، ۷۰۱)..... ۶۶
- عکس ۲-۹۰: کشتن بهرام گور اژدها را؛ نگاره افزوده شده محمد زمان به خمسه تهماسبی؛ کتابخانه بریتانیا؛ (آژند، نگارگری ایران ۱۳۸۹، ۶۴۰)..... ۶۷
- عکس ۲-۹۱: جوان نشسته؛ مشق کمترین رضا؛ ۱۰۰۸ق؛ (کنبی ۱۳۸۹، ۷۰)..... ۶۷
- عکس ۲-۹۲: نگاره‌ای از مثنوی سوز و گذار منسوب به شفیع عباسی، ۱۰۶۰ق..... ۶۷
- عکس ۲-۹۳: بخشی از نگاره با رقم کمینه غلام محمدزمان..... ۶۷
- عکس ۲-۹۴: کشتی‌گیر؛ مشق رضا؛ (کنبی ۱۳۸۹، ۸۴)..... ۶۸
- عکس ۲-۹۵: شبان؛ رضا عباسی (کورکیان و سیکر ۱۳۷۹، ۱۵۹)..... ۶۸
- عکس ۲-۹۶: حمله شیر به نوجوان؛ مشق معین مصور (خزائی ۱۳۶۸، ۳۸۴)..... ۶۹
- عکس ۲-۹۷: عریان نمایی؛ منسوب به محمد قاسم..... ۷۰
- عکس ۲-۹۸: شاه اسماعیل در جنگ چالدران؛ عالم آرای شاه اسماعیل؛ منسوب به میر مصور، ویکی‌پدیا..... ۷۰
- عکس ۲-۹۹: خودسوزی زن داغ‌دار؛ چهلستون..... ۷۱
- عکس ۲-۱۰۰: پرتره از یک اشراف زاده صفوی؛ ۱۶۰ × ۸۵..... ۷۱
- عکس ۲-۱۰۱: دیدار مجنون و پدرش؛ نگاره افزوده شده محمد زمان به خمسه تهماسبی (پاکباز ۱۳۷۹، ۱۷۷)..... ۷۱
- عکس ۲-۱۰۲: سر بریدن هولوفرنس توسط جودیت، اثر محمد زمان، ۱۰۹۱ق..... ۷۱
- عکس ۲-۱۰۳: گل و مرغ با امضای شفیع عباسی؛ ۱۰۶۲ق..... ۷۲
- عکس ۲-۱۰۴: جلد لاک‌پشتی با امضای محمد زمان..... ۷۲
- عکس ۲-۱۰۵: تاجگذاری نادر، تاریخ جهانگشای نادری، (استرآبادی و ادیب برومند ۱۳۷۰، ۱۳۹)..... ۷۳
- عکس ۲-۱۰۶: نادر شاه، رقم چاکر آستان بهرام نقاش، ۱۱۵۶ق، (گودرزی ۱۳۸۴، ۶۵)..... ۷۳
- عکس ۲-۱۰۷: دو دل داده، رقم محمدصادق، ۱۱۴۸ق، کاخ گلستان، (آژند، نگارگری ایران ۱۳۸۹، ۷۶۳)..... ۷۴
- عکس ۲-۱۰۸: رستم خان زند، رقم یا صادق‌الوعده، حدود ۱۱۹۰، (آژند، نقاشی دوره زندیه ۱۳۸۴، ۸)..... ۷۴

- عکس ۱۰۹: کریم خان زند و ملازمانش، رنگ روغن روی بوم، منسوب به محمد صادق ۱۹۳ق (آژند، نقاشی دوره زندیه ۱۳۸۴، ۷) ۷۵ .....
- عکس ۱۱۰-۲: جنگ نادر با سپاه عثمانی، جهانگشای نادری، منسوب به محمدعلی بن ابدال بیک، (استرآبادی و ادیب برومند ۱۳۷۰، ۲۱۶) ۷۵ .....
- عکس ۱۱۱-۲: پیروزی نادر بر عبدالله پاشای جهانگشای نادری، منسوب به محمدعلی بن ابدال بیک، (استرآبادی و ادیب برومند ۱۳۷۰، ۲۵۳) ۷۵ .....
- عکس ۱۱۳-۲: دیوارنگاری دوره زندیه با موضوع مذهبی (آژند، نقاشی دوره زندیه ۱۳۸۴، ۷) ۷۶ .....
- عکس ۱۱۲-۲: پیرزن و ملکشاه، مرقع گلشن، ربع آخر سده دوازدهم، انستیتو مطالعات شرقی آکادمی علوم روسیه، سن پترزبورگ (آژند، نگارگری ایران ۱۳۸۹، ۷۴۶) ۷۶ .....
- عکس ۱۱۴-۲: پرتره رستم خان زند (آژند، نقاشی دوره زندیه ۱۳۸۴، ۸) ۷۶ .....
- تصویر ۱۱۵-۲: پرتره یک شاهزاده زند، ۱۲۰۸ق ..... ۷۷ .....
- عکس ۱۱۶-۲: چهره کریم خان زند، رقم یا صادق الوعد، موزه لوور پاریس، (آژند، نگارگری ایران ۱۳۸۹، ۷۵۸) ۷۷ .....
- عکس ۱۱۷-۲: دو دل داده، رقم محمدصادق، ۱۱۴۸ق، کاخ گلستان، (آژند، نگارگری ایران ۱۳۸۹، ۷۶۳) ۷۸ .....
- عکس ۱۱۸-۴: کشته شدن افراسیاب و گرسیوز، شاهنامه شاه تهماسبی، قرن دهم مکتب تبریز (۲۳۸، ۲۰۱۱ CANBY) ۱۰۱ .....
- عکس ۱۱۹-۴: تصویر آتشکده آذر گشسب و کوه زندان سلیمان، اینترنت ..... ۱۰۷ .....
- تصویر ۱۲۰-۴: عکس هوایی از آتشکده آذر گشسب و کوه مقدس ..... ۱۰۷ .....
- عکس ۱۲۱-۴: پلان تخت سلیمان و دریاچه آن دوره ساسانی ..... ۱۰۸ .....
- عکس ۱۲۲-۴: برش عمودی تپه موسوم به زندان سلیمان ..... ۱۰۹ .....
- عکس ۱۲۳-۴: پلان ساختمان آتشکده آذر گشسب ..... ۱۰۹ .....
- عکس ۱۲۴-۴: هوم و افراسیاب، بخشی از نگاره ..... ۱۱۰ .....
- عکس ۱۲۵-۴: گرفت و گیر دو ماهی در تشعیر حاشیه نگاره ..... ۱۱۱ .....
- عکس ۱۲۷-۴: مرد شهری و دزدی از باغ روستایی، هفت اورنگ جامی سلطان ابراهیم میرزا، قرن دم (سیمپسون ۱۳۸۲، ۵۹) ..... ۱۱۱ .....
- عکس ۱۲۶-۴: ازدواج حضرت یوسف، هفت اورنگ جامی سلطان ابراهیم میرزا قرن دهم (سیمپسون ۱۳۸۲، ۴۹) ..... ۱۱۱ .....
- عکس ۱۲۸-۴: آماده کردن تشت محلول رنگ جهت رنگ کردن کاغذ ..... ۱۱۲ .....
- عکس ۱۲۹-۴: رنگ‌های دست ساز به کار گرفته شد در نگاره ..... ۱۱۲ .....
- عکس ۱۳۰-۴: تثبیت طرح بر روی باقملگیری آکر ..... ۱۱۵ .....

پیشگفتار:

فصل کلیات پژوهش شامل مقدمه‌ای کوتاه درباره تاریخچه بحث و روش‌شناسی تحقیق، مسئله، سؤالات، فرضیه‌ها و اهداف پژوهش و شمه‌ای از نتایج به دست آمده است.

در فصل مرور ادبیات تحقیق، نخست مروری بر تاریخ مورد بررسی و حمایت دربار از نگارگری ایرانی در سده‌های دهم، یازدهم و دوازدهم است. سپس به بررسی سیر تحول فنی نگارگری ایرانی همچون: الف) کاغذسازی، لوازم و ابزار کار و مواد و مصالح در سده‌های مذکور بر اساس نوشته‌های تاریخی و رساله‌های فنی پرداخته خواهد شد.

ب) ساختار صوری همچون: طراحی و پیکربندی، ترکیب‌بندی، همنشینی‌رنگها و مضامین نگاره‌های مکاتب نگارگری تبریز قزلباش، قزوین، مشهد، اصفهان، افشار و زندیه بر اساس آثار بر جای مانده از این مکاتب بررسی خواهد شد.

فصل تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری نیز شامل مقایسه موارد ذکر شده در فصل دوم با کمک جدول‌ها تطبیقی و بررسی سیر تحول نگارگری ایران در سده‌های دهم تا دوازدهم از لحاظ فنی و ساختار صوری و عوامل مؤثر بر آن خواهد بود.

در نهایت نیز منابع و مأخذ تحقیق بر اساس شیوه ارجاع نویسی شیکاگو ذکر خواهد شد.

فصل اول کلیات تحقیق